

a litera-interjúból

Mit írogattam volna ott Svájcban magyarul?

KRISTOF, Agota
Trilógia
(A Nagy Füzet
A bizonyíték
A harmadik
hazugság)
Magvető, 1996,
Palatinus, 2006,
Cartaphilus, 2011

Tegnap
Magvető, 2000

Az analfabéta
Palatinus, 2004

Mindegy
(novellák és
színművek)
Cartaphilus, 2007

„Határsáv”
Magyar Lettre
Internationale, 15

„A szökés”
Magyar Lettre
Internationale, 24

„Az analfabéta”

(Vámos Éva
interjúja)
„A hőseim mindig
írni akarnak”
Magyar Lettre
Internationale, 64

■ *Egyszer azt mondta, elég korán felismerte, ha írni akar, és azt akarja, hogy olvassák is, franciául kell írnia ezentúl.*

■ Persze, hát azért tértem át a franciára... Mit írogattam volna ott Svájcban magyarul? De azért még sokáig írtam magyarul, legalább öt évig.

■ Tegnap című könyvében olvasható egy ilyen gondolatsor, a főbőstől, aki egy óragyárban dolgozó férfi: „Általában megelegszem azzal, hogy fejben írok. Ez könnyebb. A fejemben minden könnyen összeáll. De ahogy az ember írni kezd, a gondolatai átalakulnak, eltorzulnak, és minden hamissá válik. A szavak miatt.” Amikor leírta az első mondatokat franciául, valójában magyarul fordított? Pontosabb lett ezáltal a mondani-
valója, hogy esetleg átment már egy ilyen fordítói szűrőn?

■ Hát azt hiszem, ez minden írónak a problémája. Sose tudjuk teljesen kifejezni azt, amit elgondoltunk. Miközben írtam, folyamatosan húztam is. Nagyon sok mindent kihúzó, főleg a jelzőket meg ami nem reális dolog, ami csak az érzésből jön. Például egyszer azt írtam: *csillogó szemei*. Aztán mondtam magamban, „Tényleg? Csillognak?” És akkor kihúztam a csillogót.

■ A Tegnapban mégis nagyon sok nem reális dolog van, az álom és a valóság folyamatosan keveredik a könyvben.

■ Hát az azért más. Ezek az álmok amúgy csak a Tegnapban vannak így. Ebbe a könyvbe különben sok régi, magyar költeményt beledolgoztam, az álomleírásokba.

■ És hogy ment ez, előkereste a régi verseit?

■ Nem kerestem vissza, a fejemben vannak.

■ Mennyi meg nem írt dolog van még a fejében?

■ Most már nem írok semmit, nagyon beteg vagyok. Ez nem tudatos döntés volt, magától jött. Egyszerűen nincs kedvem és erőm hozzá. És semmi értelme. Pedig igen, maradt olyan téma, ami érdekelt, el is kezdtem egyet megírni, még két éve talán. Megvan az egész a fejemben, már meg is írtam. Úgy nagyon könnyű megírni, hogy a fejében van. Aztán le is írtam néhány oldalt, de állandóan ismételtam, amit már egyszer megírtam, megint újrakezdtam, aztán a végét is megírtam, azt is többször, de aztán hagytam az egészet.

■ Vannak írók, akik azt mondják, mindig ugyanazt a történetet írják, újra és újra.

■ Igen, hát egy bizonyos szempontból lehet, hogy így volt, mert mikor megírtam az első regényt (A nagy füzet) akkor nem is gondoltam, hogy folytatom, hogy ennek valaha lesz folytatása. Aztán nem tudtam abbahagyni, nem tudtam otthagyni az ikreket, pedig próbáltam más

írni, de aztán nem jött más gondolat, csak megint az ikrek. És akkor muszáj volt megírni a második könyvet is (A bizonyíték). Utána is azt hittem, hogy most már elég, de aztán mégis írtam egy harmadikat (A harmadik hazugság), mert nem tudtam mást írni.

■ Az Analfabéta című könyvében azt olvashatjuk, hogy szó szerint kézzel-lábbal tanulta a nyelvet. Hogy az óragyárban az asszonyok mutogatással tanították meg önnek a testrészek és a tárgyak neveit. Mikor vette észre, hogy a francia már az ön nyelve?

■ Sok idő után, azt hiszem tizenkét év telt el, hogy franciául kezdtem el írni. Először versekkel próbálkoztam, a magyar verseimmel, hogy hogyan hangoznának franciául. Aztán mondatokat csináltam, kis szövegeket, hogy hogyan mutatnának franciául, de nagyon lassan ment.

Először színdarabokat írtam, mert azt sokkal könnyebb, ott csak oda kell írni, hogy ki beszél. Nem volt ez irodalmi nyelv, inkább népszerű beszélgetéseket írtam le, mindennapos dolgokat, megcsináltam egyet-kettőt, és valaki azt tanácsolta, küldjem el a rádióknak. Ők pedig rögtön elkezdték feldolgozni őket, egymás után öt színdarabomat mutatták be a rádióban, azzal foglalkoztam sokáig. Megtanultam, hogy kell a rádióknak írni. Azt már nem tudom megmondani, hogyan tértem át a regényírásra. Csak úgy jött a gondolat.

Azt akartam megírni, hogy a Jenő bátyámmal hogyan éltük át a háborút Kőszegen. Eleinte úgy kezdtem el írni a regényt, hogy a bátyám meg én voltunk az elbeszélők, de ez olyan nehézkesen hangzott franciául, hogy én meg ő, hogy aztán öszetettem őket, és csináltam belőle *mi*-t, ami franciául *nous*, és így nem kellett bejelenteni, hogy ki beszél. Aztán így lett ebből ez a stílus.

Nem teljesen önéletrajzi ez a könyv, de nagyon sok igazság van benne. A zsidók kitelepítése Kőszegen például. Azt én láttam. Volt egy zsidó tábor Kőszegen, láttuk őket elvonulni a ház előtt, a cselédlányunk meg odanyújtotta a kenyeret, és aztán visszavette. Ilyesmik tünnek fel nekem gyerekkoromban, tízéves voltam ekkor. Még sok mindent beletettem a könyvbe, amit nem én éltem meg, hanem egy barátom. Volt, hogy kimentünk a hegyekre, amikor jöttek az oroszok. A barátom anyukájának a karjában egy kisbaba volt, és az asszony ráesett a gyerekekre, a barátom pedig látta ezt. Ilyeneket is beletettem a könyvbe, nem vigyáztam arra, hogy önéletrajzi írás legyen. Sok minden van benne Kőszegről.

■ Azóta is visszajár Kőszegre?

■ Igen, attól függ, hogy mikor megyek. Néha teljesen újnak látom, minden ki van festve, fel van

újítva. Aztán van, hogy egy-két évvel később újra visszajövök, és olyan romos minden, a házak is, mint régen. De most már nem megyek Kőszegre, nincs erőm.

■ Az első gyerekével, a lányával még beszélt magyarul, de a másik kettővel már nem. Miért alakult ez így?

■ Nem sokáig beszéltem vele sem. Most inkább a fiam beszél magyarul, mert egy magyar lánynak udvarol, így elég sok dolgot mondunk magyarul mostanában egymásnak, de már ő is harmincnégy éves, a barátnőjével azért angolul beszélnek.

Nem is döntés volt ez, hogy nem tanultak meg a gyerekek magyarul, hanem így alakult. A környezet miatt. A második férjem is franciául beszélt, úgy is lehet mondani, hogy nem akartam őket megzavarni. Pedig lehet, jobb lett volna. Bánom egy kicsit. De most a legkisebb, kétéves unokámmal a lányom akarja, hogy beszéljek magyarul. De úgy félek, hogy nem érti meg, hogy elidegenedik tőlem. Viszont azt már tudja mondani, hogy *igen* meg hogy *nem*; vettem neki egy mackót, ami nálam van, ami várja, ha hozzám jön, arról is tudja, hogy mackónak hívják magyarul. De mindig úgy érzem, hogy furcsának találja, ha magyarul beszélek hozzá.

■ Esterházy azt írja önről: „Valaki messziről nézi ugyanazt, amit mi innét.”

■ Igen, emlékszem erre a cikkre, ő volt az, aki először írt erről a könyvről. Találkoztunk is egyszer. Lehet ebben a mondatban igazság, de én nem akartam történelmi könyvet írni, nem ez volt a célom, egyszerűen a gyermekkoromról akartam beszélni.

Nagyon sok levelet kapok egyébként, rengeteg tanuló akar velem találkozni, mert az iskolákban mindenféle olvassák a könyveimet, néha botrány is lesz belőle, mert a szülők megtiltják. A bennük lévő szexuális dolgok zavarják őket. Még per is volt belőle egyszer: egy színész egymaga elmondta a Nagy füzetet egy színházban. Volt egy tanár, aki elvitte erre a diákjait, a szülők pedig fellázadtak és beperelték.

Viszont meg fognak jelenni a régi magyar verseim nemsokára. Ennek nagyon örülök, már olyan régen kérleltek, hogy adjam ki azokat is, most lesz egy kétnyelvű kötet. Mielőtt elutaztam volna, akkor állapodtunk meg egy genfi kiadóval, lesz egy magyar műfordító, aki lefordítja franciára a verseimet.

■ Szász János pedig filmet készül forgatni a Nagy füzetből. Mit szól ehhez?

■ Ez a legnagyobb öröm, ami mostanában ért engem!